

VAKIF YAPAN TÜRK KADINLARI

FÂZIL AYANOĞLU

Bezmi Alem Valide Sultanın «Guraba-i Müslimîn» Hastahanesini vakfedişinin 119 ncu yıldönümü dolayısıyla Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği'nce Guraba Hastahanesi Frank anfisinde düzenlenen anma gününde verilen konferanstır.

Sayın dinleyiciler,

Konuşmamızın konusu Bezmi Alem Valide Sultanın yapmış olduğu insanî yardımları belirtmektir. Fakat, daha önce İstanbul'un fethi ile Valide Sultan'ın Guraba Hastanesini yaptırdığı (1261) 1845 tarihi arasında yaşayan ve sosyal yardımlarda bulunan ninele-
rimizden her devre ait birer nümune alarak kısaca bahsedeceğiz.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldıktan ve bir müddet geçtikten sonra başarmak istediği işlerin başında şehrin imarı ve vakıf yapmak meselesi gelmektedir. Bu düşüncesini vezirlerine, devlet büyüklerine ve şehrin eşrafına bildirmiş ve çalışmalar kendini göstermiştir.

Başta Mahmut Paşa, o büyük camii ve civarında içi çiçek bağçeli konağını yaptırırken o her vakit, her yerde ve her zaman şeref örneği olan nineleriniz, mütevazi köşelerinde vakıflar yaparak insanî yardımlara başlamışlardır. Bunların arasında dikkati çekenlerden biri *Keyci Hatundur*. Bilindiği gibi «key», kızgın demir ve bir nevi tedavi usulüdür. Zamanımızda bu tedavi elektrikle yapılmaktadır.

Keyci Hatun, bu suretle kazandığı paralarla vakıflar yapmış ve insanî hizmetlerde bulunmuştur.

Hant Hatun: Fatih Sultan Mehmet'in süt annesi olup Mahmut Paşa civarında Tarakçılarda vakıflar yapmış ve Hicrî 891 tarihinde ölmüştür. Bugün ondan bize mezarından başka yadigâr kalmamıştır.

Selçuk Hatun: Çelebi Sultan Mehmet'in kızı olan bu hatunun Topkapı caddesi üzerinde hayratı vardı; Belediye yola kalbetti. Edirne'de ve Bursa'da hayratı vardır. (890) 1486 tarihinde Bursa'da ölmüştür.

Yedi Sofralı Sakine Hatun:

Bu hatun, (920) 1514 tarihinde ölen İlyaszadenin kızıdır. Sakine Hatunun Topkapı'da yeni açılan kapının karşısında benzincinin civarında sebil, sebilci evi, namazgâh ve bu tesisin karşısında haziresi duruyordu. Bu güzel sebilin içinde sabit ve mermerden yapılmış bir sofrası ve sofranın yanında yine sabit, mermerden bir tuzluğu vardı. O yollardan gelip geçen fakirlere günde yedi sefer sofraya yemek verdiği için «Yedi Sofralı Sâkine Hatun» denilmiştir. Bu insanî tesis ve Sâkine Hatun'un gömülü bulunduğu hazire, Belediyeye tarafından yola kalbedilmiştir.

Şehzade Korkut'un kızı Ferruh Şad Sultan:

Lâleli Cami'i kapısı karşısında Kızıl Taş Mescidi yanında mektep yaptırmıştır. Bu mektebin yanında türbesi vardır. Ne yazık ki bu türbenin duvarları, kunduracı ve diğer esnafın rekamlarıyla örtülmüştür.

Zeynep Hatun:

Hicrî 927 tarihinde ölen Kürdistan Kazaskeri ve (Heşt Behişt) sahibi İdrisi Bitlisî'nin karısı ve Hicrî 982 (1574) de ölen büyük âlim Ebülfadıl Mehmet Efendinin annesidir. Eyüp'te Gümüşsuyu'nda mektebi ve cami'i yanında çeşmesi vardır. Suyu kesilmiştir.

Sitti Hatun: (932) 1525 tarihinde ölen fetva sahibi müelliflerden Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi'nin kızıdır. Silivrikapısı caddesinde cami'inin önünde medresesi vardır. Arsa halindedir. İstanbul'un fethinden sonra Türk kızının yaptırdığı ilk medrese budur.

Şah Sultan: Yavuz Sultan Selim'in kızıdır. Esekapisında ve camiinin önünde medresesi, yol üzerinde çeşmesi, Arabacı Beyazıt mahallesinde mektebi, Eyyüp Bahariyesinde tekke kapısı üzerinde mektebi vardır. Hicrî 965 (1557) tarihinde ölmesi üzerine Bahariyedeki türbesine gömüldü.

Gülfam Hatun: Üsküdar Çarşı caddesinde Gülfam sokağında mektebi vardır. Hicrî 969 da ölmüş ve camii sahasına gömülmüştür.

Perizat Hatun: Kıbrıs Beylerbeyi Ahmet Paşa'nın karısı ve vefatından sonra Hicrî 1008 (1599) da tanzim edilen bazı vakıfların sahibidir. Bunlardan başka, günahsız para hapsine mahkûm olanları kurtarmak için para vakfı yapmıştır.

Şahı Hoban Hatun: Vatan caddesi üzerinde Mimar Sinan'ın eseri olan mektebi ile türbesi, Kariye civarında ayrıca mektebi, Vilâyet Konağı hududu içinde medresesi vardır. Bu teşekküllerden yalnız medresesinin dershanesi kalmıştır.

Gevher Han Sultan: İkinci Selimin kızı ve Cerbe Kahramanı Piyale Paşa'nın karısıdır. Cerrah Paşa camii karşısında medresesi vardır. Vakfiyesi 1018 (1609) tarihinde tanzim edilmiştir. Burada okuyan her öğrenciye günde 6 akçe ve her sene gelir fazlasından ayrıca para verilmesi vakıf şartları içindedir. Bayramda on ve Muharremde beş fakir çocuğa baştan ayağa kadar giyim yapılması ve Kurban Bayramında kurban kesilerek etlerinin fakirlere dağıtılması için para vakfı yapmıştır.

Mah Peyker Valide: İstanbul'da Boğaziçinde ve Üsküdar'da çeşme, mektep, medrese ve sebil yaptırmıştır, vakfiyesi Hicri 1050 (1640) tarihlidir. Her sene Kâbe yollarında bulunan fakirlere sürre ile gönderilmek üzere para vakfı da yapmıştır.

Turhan Hatice Valide Sultan: Hicri 1074 (1663) tarihli vakfiyesine göre Eminönü'nde camii civarında sebil, mektep, çeşme ve dârulkurra yaptırmıştır. Mektep ve dârulkurrayı Belediye yıktırmıştır.

Cedit Valide: Gülmüş Emetullah Valide Sultan 3 ncü Sultan Ahmed'in annesidir. Üsküdar'da sebil, çeşme, mektep ve imareti vardır. Vakfiyesi Hicri 1120 tarihlidir. Valide Sultan Hicri 1127 (1715) de ölmüştür.

Emetullah Kadın: Beyazıt ile Koska arasında Simkeşhanenin köşesinde sebili ve arkasında mektebi vardır. Vakfiyesi (1179) 1765 tarihinde tanzim edilmiştir. (1281) 1867 tarihinde, sabahları Örtülü (Kapalı) Çarşının açılmasını bekleyen çocukların okutulmalarını Yusuf Ziya, Gazi Ahmet Muhtar ve Vidinli Tefik Paşalar düşüncüler ve Örücüler kapısındaki mektebi açacakları sırada yanması üzerine Emetullah Kadının mektebini açmışlar ve derslere başlamışlardır. Darüşşafaka'nın başlangıcı sayılan bu mektepte vatan şairi Namık Kemal Bey de imlâ dersi vazifesini almıştır. (1289) 1872 tarihinde bugünkü Daruşşafaka binası ikmal edildiği için oraya nakledilmiştir. Belediye, hâtıralarla dolu olan bu feyz ocağını yola kalbetmiştir.

Hatice Usta mektebi ve çeşmesi: (1162) 1742 tarihinde yapıl-

mıştır. Beyazıt Elektrik İdaresi arkasında idi. Diğer adı «Yahni İkapın»dır. Elektrik idaresine kalbedilmiştir.

Kısıklı Ayşe Hatun mektebi: Bu mektebin (1179) 1765 tarihli vakfiyesine göre, mektebe devam eden çocuklar, senede bir defa baştan ayağa kadar giydirilirdi.

Okumuş Hatice Kadın mektebi: Fenerde Ferruh Kethüda camii yanında yaptırılan bu mektebin vakfiyesi, Hicrî 1182 (1768) tarihinde tanzim edilmiştir.

Zepney Sultan: Üçüncü Ahmed'in kızı ve Melek Mehmet Paşanın karısıdır. Vakıfları, Topkapı (Gülhane) parkının kapısı karşısında cami, mektep, sebil ve civarında çeşmeden ibarettir.

(1183) 1769 tarihli vakfiyesinde kırk mevcutlu mektebin öğrencilerine günde bir akçe ve yılda bir kerre «Elbise Baha» olarak 4.50 kuruş verilmesi yazılıdır. Çeşmesi, Aydınolu tekkesi karşısında olup üstüne ev yaptırılmıştır. Türbe ve sebinin, cadde üzerindeki büyük çınarın ön kısmında olduğu anlaşılmaktadır. Zeynep Sultan, (1188) 1774 tarihinde ölmesi üzerine bu türbeye gömülmüştür. Fakat, (1288) 1869 tarihinde atlı tramvaylar ihdas edilince, türbe ile beraber sebil yok edilmiş ve Sultanın «bakiyyei izam»ı, sandık içinde caminin bodrumuna bırakılmıştır. Bundan yirmi sene önce vakıflar idaresi tarafından mezarlığın köşesine gömülmüş ve etrafı yeşil fidanlarla süslenmiştir.

Şep Safa Kadın: Bulvar üzerinde Unkapını civarındadır. (1202) 1787 tarihinde yaptırdığı mektebi vardır.

Naz Perver Kadın: Sultan Üçüncü Selim'in dadısıdır. Samatya caddesi üzerinde 1207 tarihli mektebi ve çeşmesi olup Beyoğlu Firuz Ağa mahallesinde 1211 tarihinde bir çeşmenin yapılmasına yardım etmiştir. Bu çeşmeyi arsasile beraber Belediyeye satmış, çeşme yıktırılmış ve bina yapılmak üzeredir.

Mihri Şah Valide Sultan: Üçüncü Selimin annesidir. (1210) 1795 tarihli vakfiyesiyle Eyüp imaretini açmıştır. (1220) 1805 tarihinde vefatı üzerine imaretinin yanındaki türbesine gömülmüştür. Ayrıca sebil ve çeşmeleri vardır.

Nakşi Dil Valide Sultan: Sultan Birinci Hamid'in karısı ve Sultan İkinci Mahmud'un annesidir. Fatih'te Arslanhane sokağında mektep, sebil, çeşme ve türbesi, ayrıca diğer çeşmeleri vardır.

Cevri Kalfa: Sultan İkinci Mahmud'u ölümden ve memleketi felâketten kurtaran cesur ve fedakâr bir kadındır. Eyüp iskelesi civarında, Üsküdar'da Nuh Kuyusunda vakıfları ve Sultan Ahmet parkı karşısında mektebi vardır.

Bezmi Alem Valide Sultan

Sultan İkinci Mahmud'un karısı ve Sultan Abdülmecid'in annesidir. Valide Sultanın, Mahmut zamanında hayratı görülememiştir.

Bezmi Alem Valide Sultan'ın Vakıfları

Sultan Mahmud'un öldüğü ve Sultan Abdülmecid'in padişah olduğu (1255) 1839 tarihinde Maçka ile Beşiktaş arasında «Çeşme Meydanı» denilen yerde dört yüzlü büyük çeşme yapmıştır. Bundan başka Kasımpaşada Hacı Ahmet deresi civarında (1257) 1841 tarihli, Silivri kapısı civarında (1257) 1841, Topkapı dışında (1259) 1843, Guraba hastahanesi yanında (1261) 1845 ve Tarabya'da (1269) 1852 tarihli çeşmeleri vardır.

Galata Köprüsü: (1261) 1845 tarihinde bu köprünün Valide Sultan tarafından yaptırıldığını «Miratı İstanbul» yazmaktadır. Valide Sultanın bu köprünün yapılmasına delâlet etmiş olduğu zan edilmektedir.

Guraba Hastahanesi: İstanbul'da Yenibahçe çayırında üç tarafı Baltacı odaları ve Ebubekir Paşa bostanı, yol ve Sultan Üçüncü Mustafa, Keyvanzade, Zeynep Hatun, Helvacıbaşı İskender Ağa, Mustafa Ağa ve Sultan İkinci Beyazıt vakıflarına ait 424 kuruş mukataai zeminli 58308 zirai mimari arsaların üzerine (1261) 1845 tarihinde hastahane ile beraber camiin de yapı işi bitmiş ve açılmıştır. Vakfiyyesi Şaban 1263 (1847) tarihinde tanzim edilmiştir. Hastahanenin arkasında fidan dikilen bahçesi ve ön kısmında «Yekta hamamı ve 9 dükkânı» vardır.

Hastahanede çalışanlar, «Müdür, ketebe, etıbbâ, cerrahim, eczacıyan, sülükçü, kavanzen, müvezzi, elbise nezaretile vekilharç, elbise yamağı, serhademe, 24 hasta hademesi, 6 meydancı, 5 aşçı, 1 berber, 2 kapıcı»dan ibarettir.

Terkos Gölü: Valide Sultan Guraba Hastahanesi için tanzim ettiği (1263) 1847 tarihli vakfiyyesinde Terkos gölü ve civarını 200 keseye satın aldığını ve vakfettiğini açıkça yazmaktadır. Buna karşı-

lık, Belediye Sular İdaresi, 1962 senesinde başka bir hayır müessesesi ile beraber Guraba Hastahanesinden su borcu olarak yüz bin kûsur lira istemiştir. Bu tecavüzün esası şöyle başlamaktadır: (1291) 1874 tarihli bir fermanla Hariciyye teşrifatçısı ve İstanbul'un İlk belediye reisi Kâmil Beyle Terno Beye Terkos gölü lûtfolarak verilmiş ve sahipsiz bir mal olarak kırk senelik bir imtiyaz da kabul edilmiştir. Bundan bir iş çıkmadığı görülünce (1299) 1882 tarihinde bir ecnebi kumpanyası ile şirket tesis edilmiş ve imtiyaz 75 seneye çıkarılmıştır. İstanbula ancak 1307 tarihinde su gelebilmiştir.

Mekke'de Bezmi Alem Validenin Guraba Hastahanesi: Bu hastahenenin ikinci katının yapılması için Sultan İkinci Abdülhamid'in 1303 tarihli fermanı olduğunu «Hulefay-ı İzam-ı Osmaniyye» yazmaktadır.

Valide Sultanın mektebi: Mektep, Sultan Mahmut Türbesinin arka tarafında olup (1266) 1850 tarihinde binası ikmal edilmiştir. Binanın üst kısmı Hünkâr Dairesi, altındaki kısmı Rüştüyye olup okutulacak dersler de şunlardır: Arabî, farisî, coğrafya, hesap, imlâ, inşa, tarih, usul-ü terceme ve hendese. Ayrıca Sübyan kısmı da beraber açılmıştır. Mektep için büyük ve Hünkâr Dairesi için fanuslu bir saat ve ayrıca bir kütüphanesi ve içinde 546 cilt kitabın bulunduğu vakfiyyesinde yazılıdır. İçinde yedi sekiz kiteti çok mühimdir. Bu kitapların Beyazıt Kütüphanesinde bulunduğu öğrenilmiştir. Mektebin vakfiyyesinde yazılıdır. İçinde yedi sekiz kitap çok mühimdir: Seyyit Mahmut'un müzehhep Kur'anı, Hazreti Ali hattıyla bir Kur'an, Hattı Yakutı Musta'sımî, Şeyh Hamdullah, Abdullah bin Muhammed'in Kur'anı ve diğer iki Kur'an ile «Tasvirat-ı Meşayih-i İzam» vesairenin tetkiki lâzımgelmektedir. Bu kitapların Beyazıt Kütüphanesinde bulunduğu öğrenilmiştir. Mektebin vakfiyyesi (1267) 1851 Cemaziyelulâ tarihinde tanzim edilmiş ve Ramazanın 19 ncu günü Padişahın emri ve Reşit Paşanın nutku ile küşat resmi yapılmıştır. Bu merasimde vukelâ ve kırk kişilik Encümen-i Dâniş âzası bulunmuştur. Bu mektep, bir zamanlar Mekteb-i Mülkiyye-i Şahane ve büyük harp'te hastahane olarak kullanılmıştır; bugün, İstanbul Kız lisesi'dir. Valide Sultanın ayrıca tamir ettiği mektepler de vardır.

Dolmabahçe Camii: Valide Sultanın Dolmabahçe'de yaptırmaya başladığı camiin 23 Recep 1269 (1853) tarihinde kendilerinin vefatı üzerine noksan kalan kısmını, Sultan Abdülmecit (1270) 1854 yılında ikmal etmiştir.

Valide Sultan, Sultan Mahmut Türbesine defnedilmiştir.

Valide Sultan, hayatının sonuna kadar insanî yardımlarına devam etmiştir. Hastahanesinin civarında bulunan mahallelerde dolaşarak kendi elleriyle fakir ve muhtaç olanlara yardım etmekten geri kalmamıştır.

Buraya kadar yapmış olduğumuz konuşmada, Türk kadınının yaptığı vakıflardan yalnızca insanî yardımlarla ilgisi olan kısımlar alınmış ve arz edilmiştir.

Türk kadının tek tek yaptığı yüzlerce çeşme, sebil, mektep ve aynı zamanda para vakıfları üzerinde durulmamıştır.

Bu insanî yardımları büyükanneleriniz hak ve hürriyetten mahrum bir hayat içinde ve yalnız insanlık duygularıyla çırpınarak yapmıştır.

Bunların arasında öyleleri vardır ki, eline geçen bir akçeyi düğüm üstüne düğümle muhafaza eder, 1, 5, 10 ve daha fazla yıllar sabırla biriktirmeye devam eder. Bu para istediği yekûnu bulduğu zaman vakfını yapar.

Bugüne kadar aziz hâtıraları bir tülle örtülmüş olmasına rağmen insanlık göklerinin parlayan yıldızları onlardır.

Ey ninelerinin faziletine vâris ve vicdanına ma'kes olan varlık,
Ey asil Türk kızı, bugün sen o'sun!

Fâzıl AYANOĞLU